

Polysemy in the Compound Construction Formed as [X be-V_{PRES}]: An Analysis in Construction Morphology

Sahar Bahrami-Khorshid¹ & Rouzbahan Yazdani Moghaddam²
(27-47)

Abstract

The purpose of this paper is to study the compound construction [X be-V_{PRES}] in Persian within the framework of Construction Morphology. In this study a construction-based approach has been used to determine the different possible meanings drawn from the [X be-V_{PRES}] construction, its schemas, subschemas and the hierarchical structure of this construction in Persian lexicon. The proper data for this study were collected from *farhang-e bozorg-e sokhan* [The Great Sokhan Dictionary] (Anvari, 2002) and in some cases they have been checked in *loqat-nāme-ye dekhodā* [The Dekhoda Dictionary] (2012). Whenever the meaning of words were unclear, *riše-šenāsi-ye tārixi-ye estelāhāt-e fārsi* [Etymology of Persian Idioms] (Partovi Amoli, 2013) was used. Accordingly, thirty-nine words were extracted and studied. This study followed a usage-based, construction-based approach. The data in this study have been analyzed within the framework of Construction Morphology (CM). In order to analyze the data, the meaning of each word was studied in a real sentence found in our corpus. In addition, we paid attention to the thematic relation of the non-verbal and verbal parts of each data. Accordingly, our data were categorized in five different semantic categories illustrating agent, benefactory, patient, property and theme. In other words, one single form was corresponded to five different semantic roles. The findings of this study revealed that the [X be-V_{PRES}] construction is polysemous in Persian, that is, the polysemy can be seen at the level of construction. In fact, the polysemy found in this research is constructional. Analysis of the different meanings revealed that they all related to the thematic relationships between two parts of the compound. In line with this finding, we showed that the most abstract meaning of [X be-V_{PRES}] is "an entity with relation (R) to XV". It was the most schematic meaning whose characteristics were inherited by five other subschemas which determined each semantic category.

Keywords: Construction Morphology (CM), [Xbe-V_{PRES}] construction, Constructional polysemy, Schema, Subschema.

Received: 22, January, 2020; Accepted: 23, August, 2021

doi
10.22059/jolr.2021.296437.666573
Print ISSN: 2288-1026-Online ISSN: 3362-2676
<https://jolr.ut.ac.ir>

1. Email of the corresponding author: sahbahrami@modares.ac.ir
Assistant Professor of Linguistics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
2. Ph.D. Candidate of Linguistics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

1. Introduction

Compound adjectives are made through composition. In other words, at least two content words are used to produce them. In the present study, we study one particular kind of compound adjectives in Persian, in which the first part of the compound is non-verbal. The first part can be selected from different categories: nominal, adjectives and adverb. The second part of the compound, the verbal part, is made up of a present stem to which *be-* (also pronounced as *bi-* or *bo-*) is attached as a prefix. Therefore, the form is [X be-V_{PRES}]. The main question of this study and its focal point is the variety of meaning that this type of compound can produce, and whether the relationship between the verbal and the non-verbal parts of the compound can contribute to the meaning or not.

In other word, we postulate that we are facing a polysemous construction. Then, as a first step we try to find different types of meanings drawn from [X be-V_{PRES}]. These semantic roles are studied within Construction Morphology (CM) (Booij, 2010). Construction Morphology is a word-based approach. In this approach, the internal structure of complex words is understood via a systematic, bidirectional relationship between the form and the meaning of each word, which is then repeated in newly acquired data. This repetition forms a pattern in the mind, called a constructional schema, which demonstrated the common traits of complex words that followed a common pattern. A schema is an abstract form of construction and displays the relationship between the form and the meaning. Each schema can have various subschemas which are formally and semantically more specific. Those subschemas inherit some traits of the more abstract schema.

2. Literature Review

In this section, the related works have been studied. The main point is that the construction, studied in this paper has not been investigated in a specific theoretical framework. Our review showed that [X be-V_{PRES}] construction has only been studied under the general descriptive studies on compounding in Persian, and it is the first time that its semantic polysemy is directed.

3. Methodology

In this study a construction-based approach has been used to determine the different possible meanings of the [X be-V_{PRES}] construction, its schemas, subschemas and the hierarchical structure of this construction in Persian lexicon. The proper data for this study has been collected from *farhang-e bozorg-e sokhan* [The Great Sokhan Dictionary] (Anvari, 2002) and in some cases they have been checked in *loqat-nāme-ye dekhodā* [The Dekhoda Dictionary] (2012). Whenever the meaning of a word was unclear, *riše-šenāsi-ye tārixi-ye estelāhāt-e fārsi* [Etymology of Persian Idioms] (Partovi Amoli, 2013) was consulted. Accordingly, thirty-nine words were extracted and studied. In order to analyze the data, the meaning of each word was studied in a real sentence in our corpus. In addition, we paid attention to the thematic relation of the non-verbal and verbal parts of each data.

4. Results

In this section, we provide the results of the study. Having investigated the data, we found five semantic categories illustrating the meaning of each data. In fact, the results indicate that one single form can be corresponded to five semantic roles (e.g. agent, benefactory, patient, property and theme); in other words, we are facing constructional polysemy. It is also evinced that these five semantic roles are related to the thematic relationship between two parts of the compound.

5. Discussion

In this section we discuss how the above-mentioned semantic roles can be analyzed within Construction Morphology (CM). Each semantic role has been illustrated as a constructional schema. In fact, in this approach the internal structure of complex words is understood via a systematic, bidirectional relationship between the form and the meaning of each word. Then, the authors try to determine the similarity between schemas.

6. Conclusion

On the basis of the results, we conclude that the most abstract meaning of [X be-V_{PRES}] is "*an entity with relation (R) to XV*". It was the most schematic meaning whose characteristics were inherited by five other subschemas which determined each semantic category. This schema is highly related to thematic relationship between the non-verbal and verbal parts of the compound.

چندمعنایی در ترکیب‌های دارای ساخت [X be-V_{PRES}]: تحلیلی در چارچوب

نظری صرف ساخت

سحر بهرامی خورشید^۱

استادیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

روزبهان یزدانی مقدم

دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۹۸/۱۱/۲؛ تاریخ پذیرش مقاله ۹۹/۴/۲۸

علمی - پژوهشی

چکیده

هدف این مقاله بررسی ساخت ترکیبی [X be-V_{PRES}] در زبان فارسی از دیدگاه انگاره‌ی صرف ساخت است. این پژوهش پدیده‌ی چندمعنایی را در ساخت مورد نظر بررسی کرده است، طحوا‌ره‌ی این ساخت و همچنین زیرطحوا‌ره‌های آن را مشخص می‌کند و همچنین ساختار سلسله‌مراتبی این ساخت را در واژگان فارسی‌زبانان بررسی خواهد کرد. داده‌های پژوهش از فرهنگ بزرگ سخن (۱۳۸۱) گردآوری شده‌اند و در مواردی با لغت‌نامه‌ی دهخدا (۱۳۹۰) مطابقت داده شده‌اند. البته اگر معنای برخی واژه‌ها مشخص نبود، از کتاب ریشه‌یابی تاریخی اصطلاحات فارسی (پرتوی آملی، ۱۳۹۱) نیز استفاده شده است. در مجموع، سی و نه واژه از این استخراج شد که همگی مورد بررسی قرار گرفتند. رویکرد پژوهش حاضر، کاربرد بنیاد و ساخت‌بنیاد و بر پایه‌ی انگاره‌ی صرف ساخت است و سعی پژوهشگران در این پژوهش بر آن بود که طحوا‌ره‌ی ساختی و ساخت این واژه‌ها را مشخص نمایند. برای این منظور، معنای واژه‌ها در قالب مثال‌های واقعی از پیکره‌ی زبانی مورد بررسی قرار گرفتند؛ علاوه بر این به رابطه‌ی معنایی موجود بین دو جزء غیرفعلی و فعلی نیز توجه شده است. به کمک این دو مؤلفه داده‌های مورد نظر در پنج گروه معنایی متفاوت طبقه‌بندی شدند. یافته‌های پژوهش نشان داد که این ساخت در زبان فارسی ساختی چندمعناست. این چندمعنایی در سطح ساخت دیده می‌شود، از همین روست که چندمعنایی مورد نظر را ساختی می‌دانیم. با مطالعه‌ی داده‌ها مجموعاً پنج معنای کنشگر، بهره‌ور، کنش‌پذیر، ویژگی و پذیرنده در این ساخت یافت شد. بررسی این معنای نشان می‌دهد که همه‌ی معانی به دست آمده به نوعی مرتبط با رابطه‌ی موجود بین اجزای ترکیب است؛ بنابراین، انتزاعی‌ترین یا طحوا‌ره‌ای‌ترین معنا در این نوع ساخت را می‌توان «هستار مرتبط با کنش XV» در نظر گرفت که در رابطه‌ی سلسله‌مراتبی بر پنج ساخت دیگر که هر یک معنای مشخص‌تری دارند، اشراف دارد. در واقع، این پنج ساخت زیرطحوا‌ره‌های ساخت انتزاعی بالادست محسوب می‌شوند که برخی ویژگی‌های آن را به ارث می‌برند.

واژه‌های کلیدی: صرف ساخت، ساخت [X be-V_{PRES}]. چندمعنایی ساختی، طحوا‌ره.

۱- مقدمه

صفت مرکب در زبان فارسی صفتی است که از فرآیند واژه‌سازی ترکیب در ساخت آن استفاده شده باشد. این صفت‌ها از ترکیب دست‌کم دو عضو معنی‌دار یا معنی‌ساز ساخته

می‌شوند و به عبارت دیگر، حداقل دو واژه در تشکیل آن‌ها نقش دارند (طباطبایی، ۱۳۸۴: ۶۳). در زبان فارسی می‌توان به چندین شکل، صفت مرکب ساخت: ساخت‌های مرکبی با ترکیب دو اسم (ماهرو)، ترکیب صفت با اسم (کم‌آب)، ترکیب قید یا صفت با صفت فاعلی (خوشحال‌کننده)، ترکیب اسم و صفت مفعولی (ذوق‌زده)، ترکیب اسم و ستاک حال فعل (دانشجو)، ترکیب اسم با صفت (دل‌پاک) و ترکیب ضمیر با ستاک حال فعل (خودخواه) تنها بخشی از ظرفیت ساخت صفت مرکب در زبان فارسی است (راسخ‌مهند، ۱۳۸۴: ۳-۵). در پژوهش حاضر به بررسی یکی از این ظرفیت‌های ممکن می‌پردازیم؛ در این ساخت‌ها عنصر نخست یکی از گروه‌های اسمی، صفتی، قیدی، یا حرف اضافه‌ای است که به عضو دیگر که ستاک حال فعل به همراه پیشوند فعلی *-be*، *bi-* یا *bo-* است، افزوده می‌شود. ساخت‌هایی نظیر *روزه‌گیر، آدم‌بشو، بدبیار* و ... نمونه‌هایی از ساخت مورد نظر در این پژوهش هستند. با این وصف، پرسش اصلی این پژوهش انواع معانی برآمده از این ساخت است. این‌که چنین ترکیب‌هایی چه معنایی می‌توانند داشته باشند و آیا رابطه‌ی اجزای سازنده‌ی ترکیب در این معنای به دست آمده تأثیرگذار است؟ برای پاسخ به این پرسش، داده‌های پژوهش در چارچوب انگاره‌ی صرف ساخت (بوی^۱، ۲۰۱۰) مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد (۱). در این انگاره، صرف به مطالعه‌ی رابطه‌ی نظام‌مند میان صورت و معنا می‌پردازد. صرف ساخت چارچوبی است که در سال ۲۰۱۰ توسط بوی (۲۰۱۰، ۲۰۱۸) معرفی شد. در این چارچوب، هر واحد واژگانی یک جفت صورت و معنا است، این جفت اصطلاحاً «ساخت^۲» نامیده می‌شود (۲۰۱۸: ۳-۴).

ساخت مورد نظر در این پژوهش تاکنون به طور مجزا و در قالب نگرش‌های زبان‌شناختی مورد مطالعه قرار نگرفته است؛ اما در برخی آثاری که بر روی صفت و صفت مرکب در زبان فارسی انجام شده است، به این ساخت نیز اشاره شده است. رساله‌ی نظام‌آبادی (۱۳۹۳) به بررسی و توصیف صفت‌های چندجزئی در زبان فارسی با استفاده از رویکرد نحو نقش‌گرایی هلیدی^۳ (هلیدی و متیسن^۴، ۲۰۰۴) پرداخته است. وی در

-
1. Booij, G. E.
 2. construction
 3. Halliday, M.A.K
 4. Matthiessen, Christian M.I.M

بخشی از فصل چهارم این رساله به صفت‌های مورد نظر این پژوهش پرداخته است و آن‌ها را نمونه‌هایی از صفت دارای فعل در قالب صورت امر دانسته است.

آفتابی (۱۳۹۰) در بخشی از پایان‌نامه خود به بررسی امکان واژه‌سازی پسانحوی در زبان فارسی پرداخته است. وی با اشاره به شیوه‌های واژه‌سازی غیرصرفی از تغییر تکیه و تبدیل^۱ به عنوان دو روش واژه‌سازی پسانحوی نام می‌برد و در بیان تفاوت عبارتهایی با ظاهر فعل امری مانند «بیار» در «آتیش‌بیار» با صورت امر متناظرش به این نکته اشاره دارد که در صفت‌ها تکیه معمولاً بر روی هجای پایانی است و در فعل امر در هجای نخست. تغییر در تکیه به تغییر مقوله انجامیده است.

صفا (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان واژ-دستور صفت در زبان فارسی، ویژگی‌های صرفی و نحوی صفت‌های زبان فارسی را مورد بررسی قرار داده است. بخشی از صفت‌های مورد بررسی وی صفت‌های مرکب هستند. وی صفت‌های مرکب را به سه دسته برون‌مرکز، درون‌مرکز و متوازن تقسیم کرده و نوع صفت‌های درون‌مرکز را از نظر جایگاه هسته مشخص کرده است.

با این مقدمه و با مروری بر اندک پژوهش‌هایی که به چنین ساخت‌هایی پرداخته‌اند، در ادامه به بررسی و تحلیل این ساخت‌ها در قالب انگاره صرف ساخت می‌پردازیم. داده‌های این پژوهش از فرهنگ سخن (انوری، ۱۳۸۱) گردآوری شده‌اند و با لغت‌نامه دهخدا (۱۳۴۱) و در مواردی با کتاب ریشه‌یابی تاریخی اصطلاحات فارسی (پرتوی آملی، ۱۳۹۱) تطبیق داده شده‌اند. از آنجا که در این پژوهش صرفاً به بررسی داده‌هایی با مقوله صفت می‌پردازیم، بدیهی است که اسم‌هایی که با افزودن پسوند «ی» به این نوع صفات مبدل شده، حذف می‌شوند. علاوه بر این، اصطلاحات نیز به دلیل آن که معنای آنها اغلب غیرترکیبی است، از داده‌های پژوهش حذف شده‌اند. این مقاله در چهار بخش تنظیم شده است: در بخش اول مباحث مقدماتی و آثار مرتبط با این پژوهش آورده شده است، بخش دوم به چارچوب نظری صرف ساخت و مفهوم چندمعنایی در انگاره‌های ساخت‌بنیان می‌پردازد. بخش سوم مقاله به ارائه و تحلیل داده‌های این پژوهش اختصاص یافته است و آخرین بخش به نتایج به دست آمده از این مطالعه می‌پردازد.

۲- انگاره صرف ساخت

صرف ساخت انگاره‌ای است که رویکردی واژه‌بنیاد به صرف دارد (بوی، ۲۰۰۷: ۱۲۱-۱۲۲). در این رویکرد، ساختار درونی واژه‌های غیر ساده^۱ بر اساس رابطه نظام‌مند صورت و معنی بین واژه‌های موجود در زبان درک می‌شود. مثلاً فارسی‌زبانان هنگامی که با واژه‌هایی مانند جفت واژه‌های زیر برمی‌خورند:

گوی	گوینده
رو	رونده
دو	دونده

رابطه‌ای نظام‌مند بین تفاوت‌های صوری و معنایی هر جفت واژه درمی‌یابند که به دلیل افزودن پسوند «سَنده» ایجاد شده است. پس از رویارویی با نمونه‌های بیشتری از واژه‌های مشابه و مشاهده مکرر این رابطه نظام‌مند میان تغییر صورت و تغییر معنایی مشابه، امکان شکل‌گیری طرحواره‌ای ساختی^۲ در ذهن گویشور به وجود می‌آید. این رابطه نظام‌مند را می‌توان به شکل زیر نشان داد:

$$1) \langle [انجام\ دهنده\ فعل]_j \leftrightarrow [X]_{Vi} - ande \rangle_{Ni}$$

طرحواره بالا نشان‌دهنده ویژگی‌های عمومی و مشترکی است که اغلب ساخت‌های زبان فارسی که به پسوند «سَنده» ختم می‌شوند، دارا هستند. این طرحواره اجازه ساختن واژه‌های جدیدی با این الگوی خاص را به فارسی‌زبانان می‌دهد. برای نمونه، اگر فارسی‌زبانی بخواهد واژه‌ای برای اشاره به فردی بسازد که عمل خواندن را انجام می‌دهد، واژه‌ی «خواننده» را می‌تواند بر اساس طرحواره بالا بسازد. اصطلاحاً به این پدیده که واژه‌های جدید بر اساس طرحواره‌ای واحد و نه قیاس ساخته می‌شوند، یکسانی یا وحدت^۳ گفته می‌شود (بوی، ۲۰۱۸: ۷). در اینجا لازم است به این نکته اشاره شود که قیاس، فرآیندی است که طی آن صورت‌های زبانی جدید بر اساس صورت‌های زبانی موجود ساخته می‌شوند (شقایق، ۱۳۷۸: ۲۸۶)؛ حال آن‌که طرحواره الگویی انتزاعی است که مفاهیم عام را بر اساس ساختار داده‌ها بازنمایی می‌کند (روملهارت^۴، ۱۹۸۰:

1. complex
2. constructional schema
3. unification
4. Rumelhart, D. E.

۳۴). افزون بر این، طرحواره رابطه نظام‌مند صورت و معنا را نیز مشخص می‌کند (بوی، ۲۰۱۵: ۲).

همان‌طور که پیش از این گفتیم، صرف ساخت، انگاره‌ای واژه‌بنیاد است. این بدین معناست که شکل‌گیری طرحواره‌های زبانی و تعیین ویژگی‌های صوری و معنایی آن‌ها بر اساس روابط جانشینی مجموعه واژه‌های موجود در زبان صورت می‌پذیرد (بوی، ۲۰۰۷: ۸). از این روی، در این انگاره واژه کوچک‌ترین واحد تحلیل و کوچک‌ترین نشانه زبانی است و تکواژهای مقید تنها بخشی از ساختار درونی طرحواره را شکل می‌دهند. سهم معنایی این‌گونه تکواژها و نقش آنها تنها از رهگذر معنای ساخت قابل‌دسترسی است. این بدین معناست که مفهوم «انجام دهنده کنش / فعل» ویژگی کل ساخت [V- ande] است و چنین نیست که ویژگی تکواژ «سند» به تنهایی باشد.

۲-۱- طرحواره و زیر طرحواره^۱

طرحواره، صورت انتزاعی یک ساخت زبانی و نمایانگر جفت صورت و معنی است. از آنجا که در طرحواره‌ها شکاف‌های^۲ خالی موجود است، مسائلی مانند زیایی و خلاقیت و همچنین ساده بودن تحلیل در این رویکرد در نظر گرفته شده‌اند (هیلمپرت^۳، ۲۰۱۴: ۲۲).

طرحواره‌ها به کمک روابط صوری و سلسله مراتب^۴ معنایی به هم مرتبط می‌شوند؛ به عبارت دیگر، طرحواره‌ها و زیرطرحواره‌ها توسط سطوح مختلفی از مشخص‌بودگی^۵ از یکدیگر متمایز می‌شوند. طرحواره‌هایی که در این نظام سلسله‌مراتبی در جایگاه پایین‌تری هستند و نسبت به طرحواره بالادستی زیرطرحواره محسوب می‌شوند، مشخص‌ترند و ویژگی‌های طرحواره‌های بالاتر را به ارث می‌برند. نکته‌ای که باید ذکر شود این است که طرحواره‌ها نگاهی کل‌نگرانه^۶ به واژگان دارند و نمی‌توان آنها را تنها محدود به سطح صرف دانست، بلکه عناصری از نظام واجی، نحوی و همچنین عناصر معنایی در آنها وجود دارد (بوی، ۲۰۱۰: ۶-۱۳).

واژه‌های غیر ساده در صرف ساخت، نمونه‌های^۷ طرحواره‌ها در سطح متفاوتی از

1. subschema
2. slot
3. Hilpert, M.
4. hierarchy
5. specificity
6. holistic
7. instance

مشخص‌بودگی هستند. در واقع با حرکت از طرحواره به سمت واژه‌های زبان، از طرحواره‌بودگی^۱ به سمت مشخص‌بودگی حرکت می‌کنیم؛ یعنی طرحواره‌ها در سلسله‌مراتب انتزاع، در بالاترین سطح قرار دارند و واژه‌های زبان در پایین‌ترین سطح، این بدان معناست که مشخص‌بودگی در واژه‌ها بالا است. با داشتن این سلسله‌مراتب، می‌توان به تعمیم‌های ساختاری و معنایی دربارهٔ واژه‌های غیرساده رسید و ویژگی‌های کل‌گرایانهٔ ساخت‌های صرفی را مشخص کرد (بوی، ۲۰۱۳: ۲۵۶). برای مثال، در بررسی واژه‌های «خوش/ناخوش»، «مرد/نامرد» (۲) و «راحت/ناراحت» می‌توان تفاوت صوری را در واژه‌ها دید. تغییر صورت با افزودن پیشوند «تا-» به واژه ساده رخ می‌دهد. ولی این تغییر صرفاً صوری نیست، بلکه این صفت‌ها معنای متفاوت با یکدیگر دارند. با افزودن این پیشوند، مفهوم «نفی/بدون» به واژه افزوده شده است؛ به گونه‌ای که همه‌ی واژه‌هایی که این پیشوند را دارند، مفهوم «بدون معنای جزء ساده» را به همراه دارند. واژه «ناخوش» به معنای «خوش نبودن»، واژه «نامرد» به معنای «نداشتن صفت مردی»، واژه «نادرست» به معنای «آن چیز که درست نیست»، «ناشناس» به معنای «فردی یا چیزی که شناخته شده نیست». حال، می‌توان با توجه به این رابطه‌ی نظام‌مند بین صورت و معنای واژه‌ها طرحوارهٔ زیر را به دست داد:

$\langle [z] \text{ هستاری که ویژگی } X \text{ را ندارد} \rangle \leftrightarrow \langle [[n\bar{a}-[X]_{Ai}]_{Aj}] \rangle$ (2)

شایان ذکر است که رابطهٔ این جفت صورت و معنا دوسویه است، چراکه با تغییر معنای گفته‌شده، دیگر این معنای جدید با صورت طرحواره تداعی نخواهد شد و باید به دنبال طرحوارهٔ دیگری برای آن بود. طرحوارهٔ (۲) می‌تواند برای ساختن واژه‌های جدید هم به کار رود. متغیر X شکافی است که می‌تواند توسط هر صفت دیگری پر شود. برای مثال، اگر صفت «لوطی» را به جای X به کار ببریم، به واژه «نالوطی» می‌رسیم. نالوطی صفتی است که با انجام عمل نمونه‌سازی^۲ از طرحوارهٔ (۲) حاصل شده است.

۲-۲- چندمعنایی^۳ در انگارهٔ صرف ساخت

چندمعنایی به معنای این است که تکواژ یا واژه‌ای بیش از یک معنا داشته باشد به شرط آن که ارتباطی نظام‌مند بین معناهای گوناگون آن تکواژ یا واژه موجود باشد (بوی،

1. schematicity
2. instantiation
3. polysemy

۲۰۰۷: ۲۳۵-۲۳۶). برای مثال، واژه سر در زبان فارسی بیست‌وپنج معنای گوناگون دارد (انوری، ۱۳۸۱: ۴۰۷۱-۴۰۷۳) که در اینجا تنها به سه مورد اشاره می‌کنیم:

۱- سر: بخش فوقانی بدن انسان شامل جمجمه و مغز

۲- سر: مویی که در این قسمت می‌روید: «طرف سرش رو آلمانی زده».

۳- سر: بارزش‌ترین بخش از چیزی یا مهم‌ترین فرد از گروهی

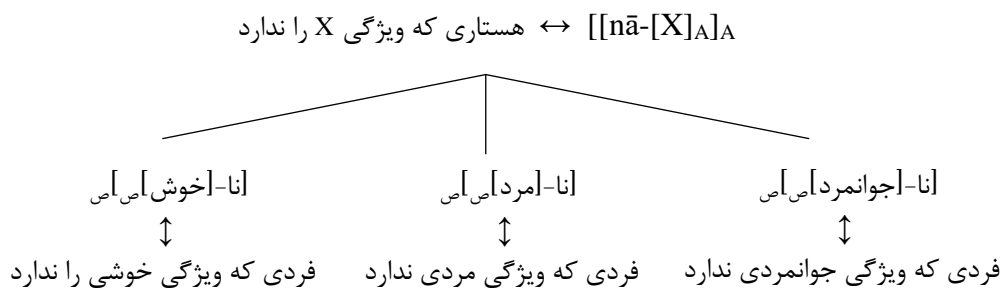
معنای (۱) معنی اصلی یا سرنمون^۱ واژه سر است. معنای (۲) را می‌توان معنای مجازی واژه سر دانست، یعنی واژه به معنای هستاری^۲ به کار می‌رود که ارتباطی با معنای اصلی دارد (در معنای مویی که روی سر می‌روید به جای کل سر به کار رفته است). معنای (۳)، معنای استعاری واژه سر است. همان‌گونه که سر برای بدن مهم‌ترین عضو است و نسبت به سایر اعضای بدن ارزش بالاتری دارد، مهم‌ترین عضو هر گروه یا مهم‌ترین بخش از هر هستار را سر آن گروه یا هستار در نظر می‌گیرند؛ بنابراین، سه معنای گفته‌شده ارتباط نظام‌مند با یکدیگر دارند و می‌توان مواردی از این دست را نمونه‌ای از چندمعنایی در نظر گرفت.

برای توجیه چندمعنایی در صرف ساخت، یک معنای کلی و انتزاعی برای الگوی صرفی خاص در نظر گرفته می‌شود. اگر روابط معنایی متنوع در بین داده‌های یک ساخت صرفی خاص دیده می‌شود، این رویکرد معمولاً به ما کمک می‌کند که بتوانیم همه‌ی داده‌ها را در یک گروه (یک جفت صورت و معنای انتزاعی) قرار دهیم؛ به عبارت دیگر، در این رویکرد فرض بر آن است که معنای واژه‌ها تا حدی از طرحواره و تا حدی از زیرطرحواره و واژه‌ها گرفته می‌شود و بنابراین همه‌ی معنا در طرحواره نهادینه نشده است. به همین دلیل با انتساب یک معنای انتزاعی به طرحواره و قائل شدن به این مسئله که بقیه معنای واژه‌ها از سطوح دیگر انتزاع به دست می‌آید، می‌توان تعداد بیشتری از واژه‌ها را در یک گروه خاص قرار داد (بوی، ۲۰۱۰: ۶۵-۶۶).

در مثال‌هایی که تاکنون دیدیم، هر چه مشخصه‌های واژه بیشتر شده است، واژه معنای محدودتر و مشخص‌تری پیدا کرده است. این پدیده را می‌توان به کمک مفهوم درخت وراثت^۳ توضیح داد. مفهوم درخت در زبان‌شناسی از ریاضیات گرفته شده است و به معنای ارتباط چندین پدیده با یکدیگر و میزان شباهت و تفاوت آن‌ها با یکدیگر است

1. prototype
2. entity
3. inheritance tree

(کیلی^۱، ۱۸۵۷: ۱۷۲-۱۷۶). در درخت وراثت، هر گره^۲ ویژگی‌های گرهی را که به طور مستقیم در سطح بالاتر از خود قرار گرفته به ارث می‌برد (بخش مشترک) و در عین حال ویژگی‌های منحصر به فردی از خود نشان می‌دهد (تفاوت‌ها). به عنوان مثال درخت وراثت ساخت [nā-A] که پیش‌تر به آن پرداختیم، به شکل زیر خواهد بود:

شکل ۱- درخت وراثت ساخت [nā-A]

۳- تحلیل داده‌ها

پس از آشنایی با سازوکار انگاره صرف ساخت، در این بخش به بررسی داده‌های این پژوهش می‌پردازیم. همان‌طور که پیش از این اشاره شد، داده‌های پژوهش حاضر از فرهنگ سخن (انوری، ۱۳۸۱) گردآوری شده‌اند؛ در این فرهنگ به دنبال مدخل‌هایی بودیم که همگی از ساخت $[[X] \text{ be-}[V_{\text{PRES}}]]$ پیروی می‌کنند؛ البته در برخی داده‌ها معنا و کاربرد آنها در لغت‌نامه‌ی دهخدا (۱۳۹۰) یا کتاب ریشه‌یابی تاریخی اصطلاحات فارسی (پرتوی آملی، ۱۳۹۱) نیز بررسی شده است. به هنگام جمع‌آوری داده‌ها به این نکته توجه داشته‌ایم که بین دو جزء ساخت مورد نظر نوعی رابطه وجود داشته باشد. این رابطه ممکن است نوعی رابطه‌ی موضوعی یا توصیفی باشد؛ به این مفهوم که جزء غیرفعلی موضوع یا توصیف‌کننده‌ی جزء فعلی باشد. از همین روست که مثلاً داده‌هایی نظیر کاربکن یا یادبده از گردونه‌ی تحلیل حذف شده‌اند. نکته‌ی حائز اهمیت دیگر در جمع‌آوری داده‌ها ماهیت ترکیبی آنهاست؛ در حقیقت داده‌هایی که ماهیتی اصطلاحی پیدا کرده و معنایی غیرترکیبی دارند از میان داده‌ها حذف شده‌اند. از آن جمله می‌توان

1. Cayley
2. node

به سریشو (۳)، تودل برو، میرز/بنویس (۴) یا یکه‌بند/ز (۵) اشاره کرد. با این وصف، در این پژوهش ۳۹ داده مورد بررسی قرار گرفته است که به ترتیب حروف الفبا عبارت‌اند از:

۱. آتش‌بیبار	۲. آدم‌بشو	۳. اشک‌دربیبار (۶)	۴. اصلاح‌بشو
۵. باج‌بگیر	۶. بدبگیر	۷. بدبیبار	۸. پدربیامرز
۹. پیغام‌بیر	۱۰. تلکه‌بگیر	۱۱. جیره‌بگیر	۱۲. چای‌بده
۱۳. حرف‌برسان	۱۴. حقوق‌بگیر	۱۵. حلال‌بخور	۱۶. خدابیامرز
۱۷. خرده‌بخر	۱۸. خمس‌بگیر	۱۹. خوش‌بده	۲۰. درست‌بشو
۲۱. دزدبگیر	۲۲. دستی‌بگیر	۲۳. دل‌بخواه	۲۴. روبگیر
۲۵. روزه‌بگیر	۲۶. زن‌بیر	۲۷. شتلی‌بگیر	۲۸. کهنه‌بخر
۲۹. گریه‌بگیر	۳۰. ماشین‌بپا	۳۱. مزدبیر	۳۲. مزدبگیر
۳۳. مستمری‌بگیر	۳۴. معرکه‌بگیر	۳۵. موجب‌بگیر	۳۶. نصیحت‌بشنو
۳۷. وظیفه‌بگیر	۳۸. یکه‌بخور	۳۹. یکه‌بزن	

همان‌طور که ملاحظه می‌کنید همه داده‌های فوق از یک الگوی کلی پیروی می‌کنند: در همه آنها ستاکِ حالِ فعل به‌همراه جزء پیشوندی *be-*، *bi-* یا *bo-* آمده است که پیش از آن واژه‌ای از یکی از مقولات دستوری اسم، صفت یا قید قرار گرفته است. از همین روست که می‌توان این داده‌ها را اصطلاح ساختی^۱ نامید. منظور از اصطلاح ساختی یک الگوی نحوی ثابت است که در آن برخی جایگاه‌ها به‌وسیله‌ی همه‌ی انواع واژه‌های مناسب از یک مقوله پُر می‌شود؛ در حالی که جایگاه‌های دیگری از آن به‌وسیله‌ی تکواژها یا واژه‌های مشخص و ثابتی اشغال می‌شود (بوی، ۲۰۰۷: ۸۳).

3) [[X]_{Ni, Ai, ADVi} be-[V_{PRESj}]]

آنچه در ادامه به آن می‌پردازیم شناسایی انواع معانی این صورت واحد است. همان‌طور که پیش از این گفتیم ساخت‌ها در انگاره‌ی صرف ساخت جفت صورت و معنی هستند.

۳-۲- انواع معانی موجود در ساخت [X be-V_{PRES}]

پس از بررسی داده‌ها و مطالعه‌ی آنها در بافت زبانی مشخص شد که با توجه به تمایز معانی موجود در داده‌ها، می‌توان این داده‌ها را در پنج مقوله معنایی متفاوت قرار داد. در ادامه هر یک از این معانی به تفکیک بررسی می‌شوند.

۳-۲-۱- کنشگر^۱

از مجموع ۳۹ داده، ۱۴ واژه در این مقوله قرار می‌گیرند؛ این بدان معناست که در این داده‌ها کسی یا چیزی کنشی را انجام می‌دهد که در این ساخت‌ها همان جزء فعلی است؛ این کنش بخش غیرفعلی (X) را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این گروه از داده‌ها عبارت‌اند از:

آتش‌بیبار، اشک‌دربیبار، پیغام‌بیر، چای‌بده، حرف‌برسان، دزدبگیر، روبگیر، روزه‌بگیر، زن‌بیر (۷)، کهنه‌بخر، گریه‌بگیر، ماشین‌بیا، معرکه‌بگیر، نصیحت‌بشنو.

با این وصف، برای این گروه از داده‌ها می‌توان طرحواره زیر را در نظر گرفت (۸):

$\langle [k]_k \text{ که کنش } V \text{ را بر روی } X \text{ انجام می‌دهد} \rangle \leftrightarrow [X]_{Ni/Ai} \text{ be-} [V_{PRES}]_{Nk/Ak}$ (4)

نکته‌ی قابل توجهی که در اینجا باید به آن اشاره کرد آن است که گاه با داده‌هایی روبرو می‌شویم که در حال حاضر و در فارسی امروز از معنای اصلی و تحت‌اللفظی خود دور شده‌اند. مثلاً در *آتش‌بیبار* علاوه بر این که معنای «آن که کار او آوردن آتش از جایی برای روشن کردن و افروختن چیزی است» به ذهن متبادر می‌شود؛ معنای مجازی آن نیز به دست می‌آید و آن به «شخصی اشاره دارد که با سخن‌چینی و گفتن سخنان تحریک‌آمیز و دخالت‌های بی‌جا، به دعوا و اختلاف دامن می‌زند» (انوری، ۱۳۸۱: ۴۸)؛ به عبارت دیگر معنای اولیه دچار بسط استعاری شده و از معنای سرنمون خود فاصله گرفته است.

۳-۲-۲- رابطه بهره‌ور^۲

در مجموع، ۱۲ واژه در دومین گروه از داده‌ها یعنی در مجموعه‌ی بهره‌ور قرار می‌گیرند. نکته قابل توجه در این گروه از داده‌ها آن است که بجز یک مورد (مزدبیر)، جزء فعلی در همه داده‌ها فعل گرفتن است؛ بنابراین، مفهوم کلی این واژه‌ها بیانگر آن است که فردی سود یا بهره‌ای را دریافت می‌کند (می‌برد)؛ این سود یا بهره با جزء غیرفعلی رمزگذاری شده است. این واژه‌ها عبارت‌اند از:

تلکه‌بگیر، باج‌بگیر، جیره‌بگیر، حقوق‌بگیر، خمس‌بگیر، دستی‌بگیر، شتلی‌بگیر، مزدبیر، مزدبگیر، مستمری‌بگیر، مواجب‌بگیر، وظیفه‌بگیر.

1. agent
2. benefactory

طرحواره این دسته از واژه‌ها را می‌توان به شکل زیر در نظر گرفت:

5) $\langle [k] \text{ آن که از کنش } V \text{ سود/بهره (X) به دست می‌آورد} \rangle \leftrightarrow [Nk/Ak \text{ be-}[V_{PRESj}][X]_{Ni}]$ ۳-۲-۳ رابطه کنش‌پذیر^۱

از مجموع داده‌های فوق ۳ واژه رابطه معنایی کنش‌پذیر را نشان می‌دهند. این سه واژه عبارت‌اند از:

پدریایمرز، خدایایمرز، دل‌بخواه

همان‌طور که مشخص است معنای کل ترکیب در این سه واژه بیانگر کسی یا چیزی است که به طریقی از کنش مورد نظر متأثر می‌شود؛ اما نکته‌ی قابل توجه در این داده‌ها تفاوت ترکیب پدریایمرز با دو ترکیب دیگر است: در خدایایمرز و دل‌بخواه جزء غیرفعلی کنشگر جزء فعلی است؛ حال آن‌که در پدریایمرز، جزء غیرفعلی (پدر) خود متأثر از کنش جزء فعلی است؛ به عبارت دیگر، اگرچه در این داده‌ها رابطه‌ی موجود بین دو جزء ترکیب متفاوت است اما معنای کل ترکیب یکسان است: پدریایمرز به معنای پدر/آمرزیده به شخصی اشاره دارد که پدرش آمرزیده است و این کنش به‌طور غیرمستقیم به او مرتبط است. طرحواره‌ی این گروه از واژه‌ها را می‌توان به شکل زیر نوشت:

6) $\langle [k] \text{ کسی یا چیزی که از کنش } V \text{ تأثیر می‌پذیرد} \rangle \leftrightarrow [Nk/Ak \text{ be-}[V_{PRESj}][X]_{Ni}]$ ۳-۲-۴ ویژگی^۲

در هفت مورد از واژه‌ها، رابطه‌ی موجود در ترکیب مورد نظر ویژگی شخصی را نشان می‌دهد که به شیوه مشخصی (X) کنش مورد نظر را انجام می‌دهد. این واژه‌ها عبارت‌اند از: بدبگیر (ویژگی آن‌که در گرفتن قرض خود پافشاری و اصرار می‌کند)، بدبیار (آن‌که مرتباً برایش اتفاق بد می‌افتد)، خرده‌بخر (به معنای آن‌که اجناس مورد نیازش را کم‌کم می‌خرد)، حلال‌بخور (آن‌که به طریق حلال ارتزاق می‌کند)، خوش‌بده (خوش‌حساب)، یکه‌بزن (به معنای فردی که به تنهایی با حریفان به زدو خورد می‌پردازد) (انوری، ۱۳۸۱: ۸۵۷۱) و یکه‌بخور (ویژگی آن‌که به تنهایی کتک می‌خورد و مقاومت می‌کند). در همه داده‌های این گروه گویی بخش غیرفعلی، شیوه و روش انجام بخش فعلی را نشان می‌دهد، به بیانی ساده‌تر بخش غیرفعلی بخش فعلی را توصیف می‌کند؛ بنابراین، طرحواره‌ی این دسته از داده‌ها را می‌توان به شکل زیر نشان داد:

7) $\langle [k] \text{ ویژگی کسی که کنش } V \text{ را به شیوه } X \text{ انجام می‌دهد} \rangle \leftrightarrow [Ak \text{ be-}[V_{PRESj}][X]_{ADVi}]$

1. patient
2. property

۳-۲-۶- پذیرنده^۱

در سه مورد از ترکیب‌های مورد نظر در این پژوهش معنای تغییر حالت فردی به دست می‌آید، یعنی کسی یا چیزی که قابلیت تغییر به X را دارد. گویی مصداق این گروه از داده‌ها پذیرای تغییر حالتی می‌شود. از همین روست که به پیروی از مولدوان^۲ و همکاران (۲۰۰۴: ۴) معنای به دست آمده از این گروه از داده‌ها را پذیرنده می‌نامیم. این ترکیب‌ها عبارت‌اند از:

آدم‌بشو، اصلاح‌بشو (۹)، درست‌بشو

همان‌طور که ملاحظه می‌کنید تنها داده‌هایی مفهوم تغییر حالت را تداعی می‌کنند که در آن‌ها جزء فعلی «شدن» به کار رفته باشد. شدن در زبان فارسی فعلی چندنقشی^۳ است. این فعل معنای متعددی دارد که یکی از آن‌ها تغییر حالت است (بهرامی خورشید، ۱۳۹۸: ۱۸۰). توجه داشته باشید که نوع فعل شدن در این داده‌ها متفاوت است؛ در حالی که شدن در آدم‌بشو و درست‌بشو فعل ربطی است در اصلاح‌بشو جزء فعلی فعل مرکب است؛ اما هر دو نقش معنایی تغییر حالت یا وضعیت را دارند (۱۰). طرحواره‌ی این گروه از داده‌ها به شکل زیر است:

8) $\langle [X]_{Ai} \text{ be-}[V_{PRES}]_{Ak} \leftrightarrow [\text{آن که قابلیت تغییر حالت به X را دارد}]_k \rangle$

با توجه به این که معنای تغییر حالت صرفاً در ساختی با فعل «شدن» دیده می‌شود، طرحواره (۹) را می‌توان به صورت زیر نیز بازنویسی کرد:

8') $\langle [X]_{Ai} \text{ be-}[\text{šo}]_{Ak} \leftrightarrow [\text{آن که قابلیت تغییر حالت به X را دارد}]_k \rangle$

همان‌طور که ملاحظه می‌کنید این طرحواره‌ی دوم (۸') نسبت به طرحواره‌ی (۸) با جزئیات بیشتری آمده است، از همین روست که می‌توان آن را زیرطرحواره‌ی طرحواره‌ی (۸) قلمداد کرد که برخی ویژگی‌های طرحواره‌ی (۸) را به ارث برده است.

۳-۳. تبیین چندمعنایی ساخت $[X \text{ be-}V_{PRES}]$

داده‌های این پژوهش با توجه به انواع معنای به دست آمده از هر ترکیب در پنج گروه مجزا و در قالب پنج طرحواره طبقه‌بندی شدند. اکنون پیوند میان معانی مختلف را در قالب شبکه‌ای نظام‌مند بیان می‌کنیم و ارتباط میان طرحواره‌های گفته شده را نیز نشان

1. theme
2. Moldovan, D.
3. multifunctional

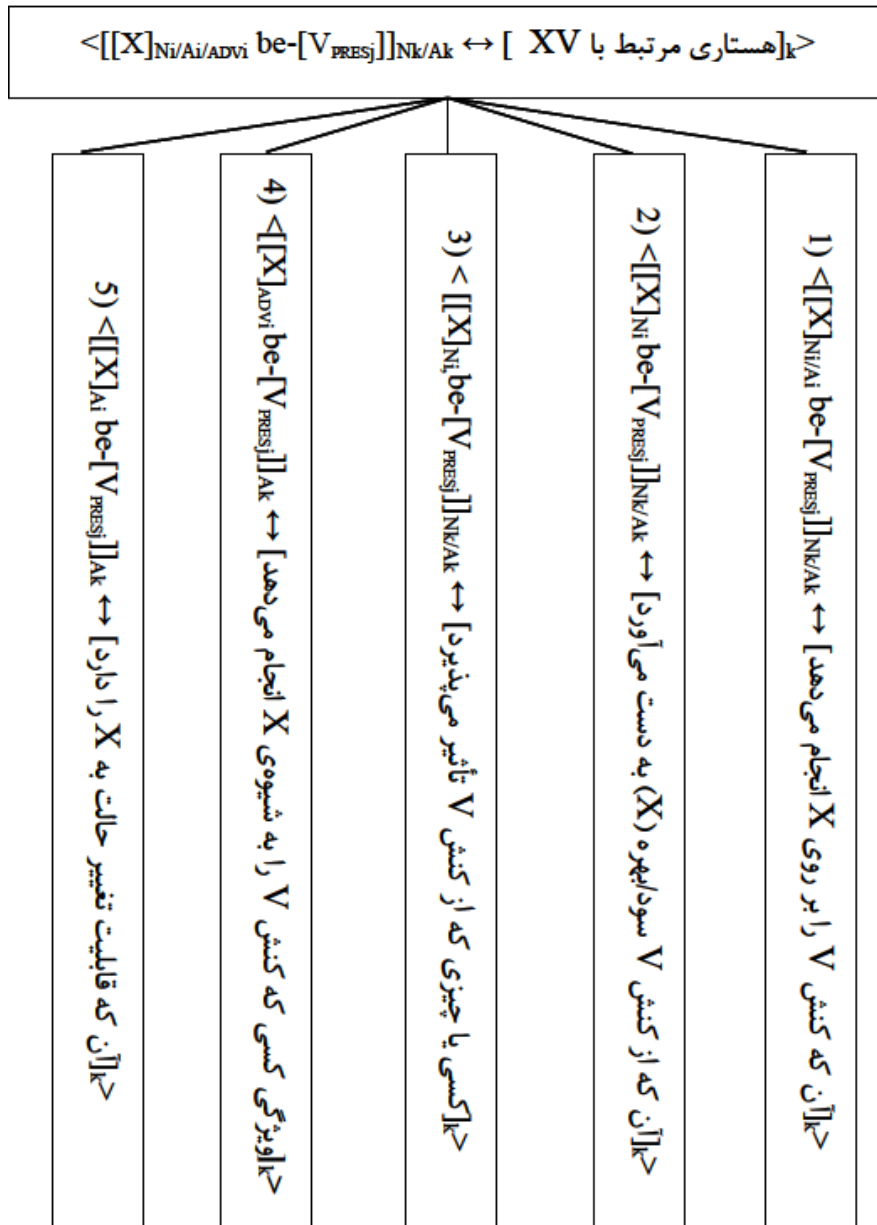
خواهیم داد. همان‌طور که پیش‌تر گفتیم طرحواره‌ها به کمک روابط صوری و سلسله‌مراتب معنایی به یکدیگر مرتبط می‌شوند. سلسله‌مراتب معنایی نشان می‌دهد که برخی طرحواره‌ها در سطح پایین‌تری از انتزاع هستند. در سطح درخت وراثت این طرحواره‌ها اطلاعاتی را از طرحواره‌های بالاتر به ارث می‌برند. در پایین‌ترین سطح، واژه‌ها هستند. زیرطرحواره‌ها در سطحی بالاتر از واژه‌ها هستند که طرحواره‌ها را با جزئیات بیشتری نشان می‌دهند. حال، می‌توان مشخص کرد که آیا پیوندی میان طرحواره‌های مطرح‌شده در بخش (۲-۳) هست یا خیر و اگر هست چگونه ارتباطی است.

همان‌طور که در بخش قبل و به‌ویژه در قطب معنایی هر طرحواره دیدیم پنج طرحواره‌ی ۴، ۵، ۶، ۷ و ۸ هر یک به ترتیب معانی کنشگر، بهره‌ور، کنش‌پذیر، ویژگی و پذیرنده را به دست می‌دهند. این معانی همگی هستاری را رمزگذاری می‌کنند که برآیند رابطه‌ی موجود بین جزء غیرفعلی و فعلی است؛ به عبارتی دیگر معنای کل ساخت هستاری است که مرتبط به رابطه‌ی موجود بین X و V است؛ بنابراین، می‌توان معنای مشترک در این ساخت‌ها را به‌صورت «هستاری مرتبط با رابطه‌ی موجود بین X و V» نشان داد. این معنا فصل مشترک پنج طرحواره‌ی بررسی‌شده در بخش (۲-۳) است. با این توضیحات، می‌توان طرحواره‌ی نهایی را برای داده‌های این پژوهش به شکل زیر نوشت:

9) $\langle [k \text{ هستاری مرتبط با } XV] \leftrightarrow [X]_{Ni/Ai/Adv_i} \text{ be-}[V_{PRESj}]_{Nk/Ak} \rangle$

رابطه‌ی این طرحواره با سایر طرحواره‌های دیگر (زیرطرحواره‌ها) در شکل (۲) آمده است.

بدیهی است که همه‌ی معانی به‌دست آمده نشأت گرفته از رابطه‌ی اجزای ترکیب است که در قطب معنایی طرحواره‌ها نیز نشان داده شده است. در همه‌ی داده‌های بررسی‌شده کنش یا حالت بخش فعلی به گونه‌ای مرتبط به بخش غیرفعلی است. پس می‌توان گفت که ساخت [X be-V_{PRES}] در زبان فارسی چندمعنا است که در آن یک معنای انتزاعی در بالاترین سطح طرحواره‌گی نقطه‌ی مشترک پنج زیرطرحواره‌ی دیگر است. این رابطه در شکل زیر نشان داده شده است:

شکل ۲- چندمعنایی در ترکیب‌های دارای ساخت [X be-V_{PRES}]

همان‌طور که ملاحظه می‌کنید، پنج طرحواره که بر اساس داده‌های پژوهش به دست آمدند را می‌توان ذیل یک طرحواره انتزاعی و کلی‌تر قرار داد که دارای معنای

«هستاری مرتبط با XV» است؛ به عبارت دیگر، طرحواره‌های ساخت مورد نظر را می‌توان در قالب ساخت وراثت به صورت شکل (۲) نشان داد که در بالاترین سطح طرح‌واره‌ای‌ترین/انتزاعی‌ترین طرح‌واره قرار دارد. طرحواره‌های دیگر همگی نسبت به این طرح‌واره مشخص‌تر هستند و برخی ویژگی‌های آن را به ارث برده‌اند.

۴- نتیجه

این پژوهش با هدف بررسی تنوعات معنایی نظام‌مند در ساخت [X be-V_{PRES}] و تعیین طرحواره کلی این ساخت و زیرطرحواره‌های احتمالی آن در چارچوب صرف ساخت انجام شد. برای این منظور، پس از گردآوری داده‌ها، انواع روابط معنایی این ساخت مورد بررسی قرار گرفتند. این بررسی نشان داد که مجموعاً پنج معنای کنشگر، بهره‌ور، کنش‌پذیر، ویژگی و پذیرنده در این ساخت یافت می‌شود. همین مسئله نشان می‌دهد که در داده‌های مورد نظر ما پدیده چندمعنایی ساختی وجود دارد. علاوه بر این، آنچه در تمامی داده‌ها و نیز در طرحواره‌ها مشهود است وجود نوعی رابطه بین جزء فعلی و غیرفعلی است؛ در حقیقت معنای کل ساخت به نوعی مرتبط با این رابطه است. با بررسی انواع معانی به دست آمده از ساخت [X be-V_{PRES}] به این نتیجه رسیدیم که همه‌ی آنها هستاری را رمزگذاری می‌کنند که مرتبط با رابطه‌ی موجود بین اجزای ترکیب است؛ بنابراین، در سطحی انتزاعی طرحواره‌ای کلی و انتزاعی در نظر گرفتیم که معنای آن «هستاری مرتبط با XV» را نشان می‌دهد و پنج معنای دیگر زیرطرحواره‌های آن هستند. این معنا، انتزاعی‌ترین معنا برای این ساخت است و معانی دیگر مشخص‌تر از آن هستند. پنج طرحواره‌ی به دست آمده برخی ویژگی‌های این طرحواره انتزاعی را به ارث می‌برند.

پی‌نوشت‌ها

۱. اصطلاح «ساخت» برابر نهادی است که در این مقاله برای واژه‌ی *construction* به کار برده‌ایم. در واقع، با توجه به این که مقوله‌ی این واژه در زبان انگلیسی / اسم است، ما هم آن را در فارسی به صورت / اسم ترجمه کرده‌ایم. این اصطلاح را هم در عبارت‌های ترکیبی (نظیر دستور ساخت، صرف ساخت و ...) به کار برده‌ایم و هم‌زمانی که این اصطلاح به صورت واژه‌ای منفرد در متن آمده است و مشخصاً منظور از آن جفت صورت و معناست. منظور از نظریه‌های دستوری یا صرفی که با این اصطلاح پدید آمده‌اند آن است که بنیان نظری چنین نظریه‌هایی مفهوم «ساخت» با تعریف پیش‌گفته است. این اصطلاح را به واژه‌هایی نظیر ساختی یا ساختمان ترجمه کرده‌ایم، زیرا در نظریه واژه‌هایی نظیر *constructional* هم دیده می‌شود که می‌بایست به صورت صفتی (ساختی) ترجمه شود. در ضمن، به این نکته نیز اشاره می‌شود که برابر نهاد «ساختار» یا «ساختاری» نیز برای واژه‌های *structure* و *structural* به کار رفته است.
۲. همان‌طور که می‌دانیم در زبان فارسی واژه‌ی «مرد» کاربرد صفتی نیز دارد و به معنای «دارای خصلت‌های عالی

- انسانی» است (انوری، ۱۳۸۱). در اینجا این کاربرد مورد نظر است.
۳. سربشو (= سرش بشو) معنایی مجازی دارد و آن فهمیده و *کاربان* است (انوری، ۱۳۸۱: ۱۴۴۱)؛ بنابراین، معنای این واژه ماهیتی غیرترکیبی دارد و در حال حاضر به عنوان یک اصطلاح کاربرد دارد؛ از همین روست که در این پژوهش تحلیل نشده است.
۴. آنکه در نوشتن از خود اراده‌ای ندارد و تحت فرمان دیگری می‌نویسد (انوری، ۱۳۸۱: ۷۵۶۲).
- واژه‌ی میرزا در اصل «امیرزاده» بوده است که با گذر زمان، به شکل *میرزا* درآمده است. از آن جهت که در دوره‌های گذشته تنها شاهزادگان و امیرزادگان علم می‌آموختند، دامنه معنی و مفهوم این واژه از امیرزاده بودن به معنای باسواد و نویسنده و جز این‌ها نیز گسترش پیدا کرد. با مرور زمان، معنی اصلی واژه‌ی *میرزا* تحت‌الشعاع معنی مجازی آن قرار گرفت و حتی ملاها و افراد باسواد را در هر مرحله و مقامی *میرزا* می‌گفتند (پرتوی آملی، ۱۳۹۱: ۱۰۰۵-۱۰۰۶)؛ بنابراین، واژه‌ی *میرزا* به معنای افراد باسواد و نویسنده نیز هست.
۵. یک‌بنداز: گوینده سخن درشت و نیشدار و توهین‌آمیز (انوری، ۱۳۸۱: ۸۵۷۱).
۶. باید توجه داشت که در این داده جزء فعلی یک فعل پیشوندی است؛ که البته این موضوع تقابلی با تحلیل سایر داده‌های این پژوهش ندارد.
۷. زن‌بیر: آنکه زن بدکاره را برای ارتباط نامشروع پیش کسی می‌برد (انوری، ۱۳۸۱: ۳۸۸۰).
۸. توجه داشته باشید که بسیاری از داده‌هایی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند، علاوه بر نقش صفتی خود می‌توانند در نقش اسم نیز ظاهر شوند. این یادآور همان اصطلاح «صفت جانشین اسم» در دستور سنتی است. به همین دلیل است که در برخی طرحواره‌ها مقوله‌ی برون‌داد را اسم (N) نیز در نظر گرفته‌ایم.
۹. اصلاح: به وسیله تربیت و آموزش، اخلاق و عادت بد کسی را از میان بردن و به فردی مفید و درستکار تبدیل کردن (انوری، ۱۳۸۱: ۴۴۲).
۱۰. برای جزئیات بیشتر درباره‌ی فعل «شدن» رجوع کنید به: (بهرامی خورشید، ۱۳۹۸: ۱۷۲-۱۸۰).

منابع

- آفتابی، سیده زهره (۱۳۹۰). *بررسی واژه‌سازی پسانحوی در فارسی*، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، تهران، دانشگاه الزهرا.
- انوری، حسن (۱۳۸۱). *فرهنگ بزرگ سخن*، تهران، انتشارات سخن.
- بهرامی خورشید، سحر (۱۳۹۸). *دستور شناختی: مبانی نظری و کاربردی آن در زبان فارسی*، تهران، انتشارات سمت.
- پرتوی آملی، مهدی (۱۳۹۱). *ریشه‌های تاریخی امثال و حکم*، چاپ ششم، انتشارات سینایی.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۹۰). *لغت‌نامه*، تهران، انتشارات رشد.
- راسخ‌مهند، محمد (۱۳۸۴). *اسم و صفت مرکب در زبان فارسی، زبان‌شناسی*، بهار و تابستان ۱۳۸۴، شماره ۱، صص ۳-۵.
- ساسانی، فرهاد (۱۳۷۶). *بررسی صفت در مقایسه با دیگر مقولات واژگانی زبان فارسی*، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی.
- شقایق، ویدا (۱۳۷۸). *قیاس و واژه‌سازی*، نخستین هم‌اندیشی واژه‌گزینی و اصطلاح‌شناسی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

- صفا، پیروش (۱۳۸۵). *واژ-دستور صفت در زبان فارسی*، دستور، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ش ۲، صص ۱۰۲-۱۱۳.
- طباطبایی، علاءالدین (۱۳۸۲). *اسم و صفت مرکب در زبان فارسی*، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- طباطبایی، علاءالدین (۱۳۸۴). *صفت فاعلی مرکب مرخم*، نامه فرهنگستان، شماره ۲۲.
- نظام‌آبادی، عارفه (۱۳۹۳). *بررسی صفت چندجزئی در زبان فارسی بر مبنای دستور نقش‌گرایی هلییدی*، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، تهران، دانشگاه الزهراء.
- Aftabi, S. Z. 2012. "Post-Syntactic Word-Formation in Persian". M.A. Thesis. Alzahra university. Faculty of Literature, Languages and History. [In Persian].
- Anvari. H. 2000. "The Great Sokhan Dictionary". Tehran: Sokhan press.
- Bahrani-Khorshid, S. 2020. *Cognitive Grammar: Theoretical Foundations, and Application in Persian*. Tehran: SAMT. [In Persian].
- Booij, G. 2002. "Constructional idioms, morphology, and the Dutch lexicon." *Journal of Germanic Linguistics* 14: 301-327.
- Booij, G. 2005. "Construction-dependent morphology." *Lingua e Linguaggio* 4: 31-46.
- Booij, G. 2005. Compounding and derivation: evidence for construction morphology. *Morphology and its demarcations*. W. U. Dressler, D. Kastovsky, O. E. Pfeiffer and F. Rainer. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins: 109-132.
- Booij, G. 2007. Construction morphology and the lexicon. Selected proceedings of the 5th Décebrettes: Morphology in Toulouse. F. Montermini, G. Boyé and N. Hathout. Somerville, Cascadilla Press: 34-44.
- Booij, G. 2008. "Pseudo-incorporation in Dutch." *Groninger Arbeiten zur Germanistischen Linguistik* 46: 3-26.
- Booij, G. 2009. Compound construction: schemas or analogy? A Construction Morphology perspective. *Compounding*. S. Scalise and I. Vogel. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins.
- Booij, G. 2009. Construction morphology and compounding. *The handbook of compounding*. R. Lieber and P. Stekauer. Oxford, Oxford University Press: 201-216.
- Booij, G. 2010. *Construction morphology*. Oxford, Oxford University Press.
- Booij, G. 2013. Morphology in CxG. In Thomas Hoffmann and Graeme Trousdale (eds.), *The Oxford Handbook of Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press. 255-273.
- Booij, G. 2015. Word formation in construction grammar. In Peter O.
- Booij, G. (ed.) 2018. *The construction of words*. *Advances in Construction Morphology*. Cham etc.: Springer (Studies in Morphology 4).
- Cayley 1857. On the theory of the analytical forms called trees, *Philosophical magazine*, 4th series, 13.
- Dehkhoda, A. 2011. "The Dictionary". Tehran: Roshd press [In Persian]

- Farhangestan Journal*. 62-71. [In Persian].
- Gibbs, R. 2007. Why cognitive linguistic should be concerned with empirical methods. In M. Gonzales, M, Spivey, S. Coulson, & I. Mittleberg (Eds.), *Empirical methods in cognitive linguistics*. Amsterdam: Benjamins.
- Hilpert, M. 2014. *Construction Grammar and its Application to English*. Edinburgh University press Ltd.
<https://www.aclweb.org/anthology/W04-2609.pdf>
- Larson, Mildred L. 1984. *Meaning-based translation: A guide to cross-language equivalence*. Lanham, MD: University Press of America.
- Moldovan, D. et al. 2004. "Models for the Semantics of Noun Phrases". Proceedings of the HLT-NAACL Workshop on Computational Lexical Semantics. Available at:
- Müller, Ingeborg Ohnheiser, Susan Olsen, and Franz Rainer (eds.). *Word Formation. An International Handbook of the Languages of Europe*. Berlin / New York: De Gruyter Mouton.
- Nezamabadi, A. 2014. "The Study of Multi-component Adjectives in Persian based on Halliday's Systemic Functional Grammar". M.A. Thesis. Alzahra university. Faculty of Literature, Languages and History. [In Persian].
- Partovi Amoli. M. 2012. "A History of Persian Proverbs". Tehran: Sanai
- Payne, Thomas E. 2007. Summary of semantic roles and Grammatical relations, Eng 595G. press. [In Persian].
- Rasekhmahand. M. 2005. "Compound Nominals and Adjectives in Persian". *Linguistics journal*, 3-5 [In Persian].
- Rumelhart, D. 1980. Schemata: The Building Blocks of Cognition. In: Spiro, R., Bruce, B. and Brewer, W., Eds., *Theoretical Issues in Reading Comprehension: Perspectives from Cognitive Psychology, Linguistics, Artificial Intelligent, and Education*. pp 33-58.
- Safa. P. 2006. "The Morpho-syntax of Adjectives in Persian". *Dastoor Journal*. 102-113. [In Persian].
- Sasani. F. 1997. "Adjectives In Comparison with Other Lexical Categories in Persian". M.A. Thesis. Allame Tabatabai University. Faculty of Literature and Foreign Languages [In Persian].
- Shaqaqi. V. 1999. "Analogy and Word-Creation". The First Word Coining and Terminology Seminar [In Persian].
- Tabatabaie. A. 2001. "Compound Nominals and Adjectives in Persian". Tehran: University Publication Center. [In Persian].
- Tabatabaie. A. 2003. " Truncated Infinitival Adjectives", *Nāme-ye Farhagestān*, 62-71. [In Persian].

